

Особливості розвитку інтеграційних процесів та формування інтегрованих структур в харчовій промисловості України

Скопенко Н.С. , д.е.н., доцент

Національний університет харчових технологій

Розвиток економіки як на світовому, так і на національному рівні характеризується поширенням глобалізаційних та інтеграційних процесів, укрупненням бізнесу, зростанням інтенсивності конкуренції, підвищенням рухливості зовнішнього середовища.

На сьогодні інтеграція є актуальною стратегією розвитку більшості підприємств для підвищення ефективності виробництва та стійкості їхнього функціонування. Для одних компаній – це шлях завоювання ринку, для інших – доступ до фінансових ресурсів. Різноманітність економічних умов діяльності підприємств зумовлює існування різних типів інтеграції – вертикальної, горизонтальної, конгломератної.

Як правило, інтеграція може відбуватися у «жорсткій» (шляхом зміни прав власності та обмеження рівня юридичної та господарської самостійності учасників) та «м'якій» (шляхом узгодження інтересів учасників) формах, які є взаємозалежними та взаємодоповнюючими. Проте, на багатьох галузевих ринках виникають процеси часткової заміни «класичних» форм інтеграції іншими формами. Наприклад, квазіінтеграція (пряма чи зворотна диверсифікація) може розглядатися як створення альянсів між підприємствами, зацікавленими в інтеграції без переходу прав власності. На нашу думку, квазіінтеграція може бути визначена як попередник інтеграції та різновид «м'якої» інтеграційної взаємодії.

На активність інтеграційних процесів та формування інтегрованих об'єднань впливає цілий комплекс зовнішніх та внутрішніх факторів, які постійно змінюються та вимагають адекватної адаптації суб'єктів господарювання до цих змін.

У першу чергу до числа таких чинників можуть бути віднесені природні,

політичні, соціальні, правові, організаційні, економічні, наукові, технічні, технологічні тощо.

Дія окремих чинників викликає утворення інтегрованих систем певного типу, інші – дають лише короткочасний імпульс та активізують інтеграційні процеси.

Ігнорування зовнішніх та внутрішніх факторів функціонування може призвести до руйнування інтегрованої системи та/або поглинання конкурентами. Саме тому точна ретроспективна оцінка інтеграційних процесів, визначення системи економічних чинників, наявність достовірної інформації щодо поточного стану зовнішнього та внутрішнього середовища, прогнозування очікуваних змін є підґрунтям формування та реалізації ефективної стратегії розвитку суб'єктів господарювання.

Крім того, необхідно відзначити, що окремі чинники зовнішнього середовища актуальні протягом тривалого періоду часу або є постійними (загальний стан економіки, рівень розвитку фінансової та кредитної системи країни, рівень інфляції, адміністративні перепони, наявність конкурентних переваг (пріоритетність галузі), стан розвитку регіонів, коливання ринкової кон'юнктури, мінливість попиту, зміна цін на сировину, продукцію, рекламу, логістику, невизначеність зовнішнього середовища та економічні ризики тощо), інші – актуалізуються в окремі проміжки часу.

Основними особливостями зовнішнього середовища функціонування вітчизняних підприємств є багатовекторна спрямованість та високий темп проведення економічних перетворень, мінливість та динамізм, значний ступінь ризику та невизначеності. За таких умов суб'єктам господарювання необхідно вчасно виявляти зміни в середовищі, ідентифікувати тенденції розвитку, розробляти й реалізувати систему заходів щодо ліквідації або зменшення негативних наслідків впливу та використання сприятливих умов щодо формування та розвитку інтегрованих об'єднань.

Проте, необхідно зазначити, що окремі чинники зовнішнього середовища, які активізують інтеграційні процеси в інших країнах, не мають

дієвого впливу на динаміку та характер інтеграційних процесів в вітчизняній економіці. На нашу думку, до таких факторів варто віднести: стимулюючі дії держави (надання пільг та дотацій, державних замовлень); збереження керованості в ланці «підприємство-об'єднання» в рамках традиційних господарських зв'язків, запобігання розпаду унікальних виробничо-технологічних комплексів, збереження керованості пріоритетними галузями; прагнення зберегти регіональні галузеві комплекси, можливість забезпечити діяльність та розвиток підприємств регіону; створення та /або збереження робочих місць, соціальний захист населення.

Крім того, доцільність інтеграції господарюючих суб'єктів та ефективність інтегрованої структури вирішальною мірою визначається здатністю господарюючих суб'єктів до сприйняття різноманітних факторів і можливістю створення відповідних економічних, організаційних та правових умов для їх застосування у практичній діяльності, тобто є необхідність визначити співвідношення факторів та мотивів інтеграції. Наявні чинники зовнішнього середовища обумовлюють виникнення різноманітних мотивів щодо створення інтегрованих структур. Деякі мотиви не втрачають свою актуальність в будь-яких економічних умовах (збільшення прибутків, прагнення забезпечити стабільність в умовах невизначеності та змінних ринків, зниження загального ступеня ризикованості діяльності, ефект масштабу тощо), інші – актуалізуються як реакція на зміну зовнішніх умов господарювання.

На практиці інтеграція суб'єктів підприємництва часто є вимушеною реакцією на зміну зовнішніх умов, скорочення вільної ринкової конкуренції та збільшення монополізації ринків.

Причиною об'єднання підприємств виступає необхідність забезпечення стабільних доходів у результаті створення власної надійної сировинної бази, формування постійних ринків збуту виробленої продукції, розширення сфер діяльності, консолідації капіталів тощо.

Необхідність підвищення ринкової стійкості підприємств харчовій промисловості України обґрунтовує подальше формування та розвиток об'єднань, які здатні конкурувати з продукцією зарубіжних виробників. В першу чергу, це стосується тютюнової, пивоварної, олійно-жирової, кондитерської галузей та виробництва безалкогольних напоїв, високі конкурентні позиції яких забезпечуються використанням сучасних видів обладнання, освоєнням інноваційних технологій, впровадженням прогресивних методів організації та управління виробництвом та вибором ефективних стратегій розвитку на основі формування інтегрованих структур.

Останнім часом і для інших галузей харчової промисловості (м'ясної, молочної, цукрової, хлібопекарської та інших) характерним стає поширення інтеграційних стратегій та зростання ефективності як у межах окремих складових єдиного технологічного ланцюга, так і у виробничих відносинах між ними.

Галузеві особливості зумовлюють доцільність певних пріоритетних напрямків інтеграційної взаємодії між підприємствами харчової промисловості та іншими суб'єктами ринку. Найбільш ефективним варіантом інтеграційної взаємодії для підприємств м'ясопереробної, молочної та цукрової галузей є максимальна інтеграційна взаємодія з виробниками сировини та сільськогосподарськими кооперативами (вертикальна інтеграція назад) з метою забезпечення якісною сировинною власних виробництв та розширення зон постачання сировини; виробникам пива, кондитерської та хлібобулочної продукції слід звернути увагу на потенційні можливості використання переваг внутрішньогалузевих кластерів; крім того, для підприємств хлібопекарської галузі актуальним є посилення інтеграційних відносин з виробниками борошна (забезпечення виробництва власною сировиною) та торговельними підприємствами (збільшення обсягів збуту та розширення ринку). Підприємствам усіх галузей АПК необхідно акцентувати увагу на розвитку міжгалузевих науково-технічних відносин з метою підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Стійкий розвиток підприємств вітчизняної харчової промисловості визначається рівнем розвитку виробництва та формуванням інтеграційних зв'язків в АПК, що призводять до створення комплексно інтегрованих об'єднань. Активізація інтеграційних процесів сприяє пом'якшенню кризових явищ в агропромисловому комплексі, створює умови для нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з метою повноцінного забезпечення населення продовольством, а промисловості – сировиною, дозволяє забезпечити техніко-технологічну, організаційно-управлінську та економічну єдність учасників інтегрованих структур, контролювати увесь ланцюг виробництва та реалізації продукції, сприяє консолідації зусиль виробників, активізує потенційні можливості щодо більш ефективного використання всіх наявних ресурсів, підвищує відповідальність і ефективність дій кожної ланки інтегрованої системи.